

- Nazarbaev, N. 1976. Prichislen k otstayushhim. Chto meshaet khoroshej rabote Karagandinskogo metallurgicheskogo kombinata [Ranked Among the Laggards. What Hinders the Good Work of the Karaganda Metallurgical Plant?]. *Pravda*. Dec. 29. [In Russian].
- Nazarbaev, N. A. 1985. *Stalnoj profil Kazakhstana [Steel Profile of Kazakhstan]*. Kazakhstan: Alma-Ata. [In Russian].
- Nazarbaev, N. 1991. *Bez pravyykh i levykh [No Rightists Nor Leftists]*. Moskva: Molodaya gvardiya. [In Russian].
- Nazarbaev, N. A. 2009. *Izbrannye rechi [Selected Speeches]*. T. 1. 1989–1991. Astana: ID «Saryarka», 2009. [In Russian].
- Nazarbaev, N. A. 2012. *V serdce Evrazii [The Heart of Eurasia]*. Almaty. [In Russian].
- Nazarbaev, N. 2017. *Era nezavisimosti [The Era of Independence]*. Astana. [In Russian].
- Nikolaev, D. 1962. Nursultan — rabochij chelovek [Nursultan is a Worker], *Soczialisticheskaya Karaganda*. Apr. 6. [In Russian].
- Pesnev, S. 2019. Tridcat let spustya [Thirty Years After]. *Industrialnaya Karaganda*, Jul. 27. [Online]. Available at: bit.ly/3rRTE8z [In Russian].
- Primakov, E. 2003. Nazarbaev — politik, sluzhashhij obshchestvu [Nazarbayev is a politician serving society], *Ekonomist*. № 11. P. 12–16. [In Russian].
- Tokayev, K.-J. 2020. Uroki istoricheskoy lichnosti [The Lessons from a Historical Personality]. *Egemen Qazaqstan*. Jul. 2. [Online]. Available at: bit.ly/2TVpNj1 [In Russian].
- Sheretov, S. G. 2003. *Novejshaya istoriya Kazakhstana (1985–2002 gg.)* [Recent History of Kazakhstan (1985–2002)]. Almaty: Yurist. [In Russian].
- Olcott M. B. 1992. Central Asia's Catapult to Independence. *Foreign Affairs*. Summer. T. 71. № 3. S. 108–130.

УДК 94(73)092:327,5(53+569,4)
DOI: 10.20535/2307-5244.56.2023.288787

В. Ю. Бузань

ORCID: 0000-0001-8645-0720

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

V. Buzan

*National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»*

ПОЛІТИКА АДМІНІСТРАЦІЇ РІЧАРДА НІКСОНА ЩОДО АРАБСЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ (1969–1974 pp.)

*Richard Nixon Administration's Policy
on the Arab-Israeli Conflict (1969–1974)*

У статті аналізується політика США щодо арабсько-ізраїльського конфлікту за часів президентства Р. Ніксона. Автор простежив формування концептуальних засад політики США щодо арабсько-ізраїльського

конфлікту, з'ясував погляди високопоставлених представників адміністрації Р. Ніксона щодо близькосхідних питань, дослідив позицію США під час четвертої арабсько-ізраїльської війни 1973 р., показав роль США у близькосхідному мирному процесі. Особливу увагу приділено дослідженню впливу Холодної війни на формування політики США щодо арабсько-ізраїльського конфлікту.

Ключові слова: США, СРСР, Близький Схід, арабсько-ізраїльський конфлікт, близькосхідний мирний процес, Холодна війна.

The article explores U.S. policy towards the Arab-Israeli conflict during Richard Nixon's presidency, emphasizing the formulation of the American strategy's conceptual foundations and the Cold War's influence on decision-making. The author scrutinizes the concerns and discussions among top American officials and policymakers shaping U.S. policy in this period, and highlights the bureaucratic debates within the Nixon administration regarding the Middle East.

Between 1969 and 1971, the U.S. endeavored to broker a comprehensive solution to the Arab-Israeli conflict, initiating diplomatic efforts like the Rogers Plan in 1969. Following its failure, U.S. policy shifted towards seeking partial or interim resolutions. The article documents critical strategies, including proposals for force disengagement along the Suez Canal and efforts to diminish Soviet involvement post the October War in 1973, pivoting to a role of solitary mediator through step-by-step and shuttle diplomacy.

The author reveals that initially, the State Department was pivotal in formulating policies towards the conflict, endorsing an impartial approach to foster diplomacy in the Middle East. A substantial part of the analysis is dedicated to scrutinizing Henry Kissinger's strategy, characterized by viewing the Middle East through the lens of superpower confrontation and aiming to enhance U.S. influence in the peace process.

The U.S.-Soviet rivalry over the Arab-Israeli conflict and U.S. perceptions of Soviet intentions in the region are explored thoroughly, including the efforts in the early 1970's to agree upon general principles for an Arab-Israeli settlement. The primary goal of U.S. policy was reducing Soviet influence in the Middle East.

The article also delves into U.S. policy during the 1973 October War, illustrating the U.S. interest in an Israeli victory, albeit without a complete Arab defeat to maintain its standing in the Arab world and curb the risk of Soviet intervention. It discusses U.S. endeavors to foster conditions conducive to a diplomatic breakthrough post-war, including military aid to Israel and leveraging its role in the UN Security Council.

In conclusion, the author argues that the U.S. aimed to prevent the 1973 October War from escalating into a broader international crisis, steering clear of direct superpower confrontation. It reviews the diplomatic maneuvers involving

the Soviets to end hostilities and the U.S.' refusal to the Soviet proposition of deploying troops to Egypt, alongside the preventative nuclear alert initiated to dissuade Soviet intervention in the Middle East. The article underlines U.S. efforts to mediate the crisis and its advocacy for UN observer deployment to uphold the cease-fire.

Keywords: USA, USSR, Middle East, Arab-Israeli conflict, Middle East peace process, Cold War.

Сполучені Штати Америки в зовнішній політиці приділяють увагу Близькому Сходу загалом та арабсько-ізраїльському конфлікту зокрема. Вивчення політики США щодо близькосхідного протистояння протягом попередніх десятиліть є необхідною передумовою для розуміння позиції США щодо мирного процесу на Близькому Сході на сучасному етапі.

Стаття має на меті проаналізувати політику США щодо арабсько-ізраїльського конфлікту за часів президентства Річарда Ніксона (1969–1974) та з'ясувати погляди ключових представників його адміністрації на близькосхідну політику. Особливу увагу приділено дослідженню впливу Холодної війни на формування позиції адміністрації Р. Ніксона щодо арабсько-ізраїльського конфлікту та її сприйняття місця й ролі наддержав у близькосхідному мирному процесі.

Американські науковці В. Квандт, А. Атертон, С. Спігел спеціалізувалися на політиці США щодо близькосхідного конфлікту. Окремі аспекти політики США щодо арабсько-ізраїльського конфлікту досліджували українські науковці Б. Гончар¹, О. Коппель (Коппель, О. 2009), В. Швед (Швед, В. 2006), Є. Магда², І. Зубаренко (Зубаренко, І. 2020), К. Каштанов³. Проблема формування позиції адміністрації Р. Ніксона щодо арабсько-ізраїльського конфлікту не стала предметом окремого дослідження українських науковців. Більшість закордонних і вітчизняних дослідників мали справу з вивченням реалізації американської близькосхідної політики, оминаючи увагою її формування. Важливо дослідити концептуальне забезпечення політики США щодо арабсько-ізраїльського конфлікту та з'ясувати внутрішньополітичні й зовнішньополітичні фактори, які впливали на рішення американського керівництва з близькосхідних питань.

Автор цієї статті використовував опубліковані документи органів державної влади США та спогади високопосадовців, залучені до формування й реалізації близькосхідної політики США. Дослідження реалізовано

¹ Гончар Б. М. Фактор регіональних конфліктів в процесі формування та реалізації політики США відносно СРСР в 70–80-ті роки. Дисертація ... докт. іст. наук. Київ, 1994.

² Магда Є. В. Регіональний конфлікт на Близькому Сході у глобальному контексті. Дисертація ... канд. політ. наук. Київ, 2006.

³ Каштанов К. А. Протистояння США та СРСР на Близькому Сході (1953–1964 рр.). Дисертація ... канд. іст. наук. Чернівці, 2019.

на основі принципів історизму та об'єктивності з застосуванням історико-порівняльного та проблемно-хронологічного методів історичної науки.

На початку президенства Р. Ніксона Державний департамент був сповнений рішучості добитися врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту для того, щоб забезпечити безпеку Ізраїлю, налагодити відносини з арабськими країнами й запобігти їх потрапляння до радянської сфери впливу. Держдепартамент хотів чимшвидше розпочати мирні переговори, бо побоювався, що подальше перебування близькосхідного мирного процесу в глухому куті послаблюватиме позиції США в арабському світі та посилюватиме вплив СРСР на Близькому Сході¹ (Kissinger, Н. 1979, р. 350, 354; Kissinger, Н. 2011, р. 200)². «Було очевидним, що в американських інтересах припинити радянське панування на арабському Близькому Сході. Для цього необхідно покращити американські відносини з арабськими країнами», — зазначав у спогадах Р. Ніксон (Nixon, R. 1978, р. 477).

США підтримували представника ООН з урегулювання близькосхідного конфлікту Г. Яррінга та обговорювали мир на Близькому Сході на багатосторонніх перемовинах за участю представників США, СРСР, Великої Британії, Франції. Американським дипломатам не подобалося, що їхні радянські та французькі колеги під час цих переговорів підтримували арабську точку зору та закликали США вмовити Ізраїль піти на поступки арабським країнам. Спроби США вплинути на Ізраїль призводили до погіршення двосторонніх відносин, а СРСР не схилив арабських союзників до компромісу та послідовно підтримував їхню позицію (Kissinger, Н. 1979, р. 358)³.

Серед американських високопосадовців і експертів існувала думка, що СРСР віддавав перевагу збереженню перманентної напруженості на Близькому Сході та не був заінтересований у врегулюванні арабсько-ізраїльського конфлікту, бо використовував його для власної вигоди. Кремль більше переймався розширенням своєї сфери впливу на Близькому Сході, ніж мирним урегулюванням⁴.

Р. Ніксон вважав, що без порозуміння між наддержавами неможливо добитися міцного й тривалого миру на Близькому Сході. Врегулювання близькосхідного конфлікту сприятиме політиці розрядці. На його думку, США

¹ The Cold War in the Middle East: Regional Conflict and the Superpowers 1967–73 / Ed. Ashton N. London: Routledge, 2007. P. 36.

² Foreign Relations of the United States, 1969–1976 / Eds. Qaimmaqami L., Howard A., Keefer E. Vol. XXIV: Middle East Region and Arabian Peninsula, 1969–72, Jordan, September 1970. Washington, D.C.: Government Printing Office, 2008. P. 2–9.

³ The Department of State Bulletin. Vol. 60. Part 2. No. 1556. Washington, D.C.: Office of Public Communication, Bureau of Public Affairs, 1969. P. 337; Foreign Relations of the United States, 1969–1976 / Eds. Qaimmaqami L., Howard A., Keefer E. Vol. XXIV: Middle East Region and Arabian Peninsula, 1969–72, Jordan, September 1970. Washington, D.C.: Government Printing Office, 2008. P. 18–19.

⁴ Foreign Relations of the United States, 1969–1976 / Eds. Qaimmaqami L., Howard A., Keefer E. Vol. XXIV: Middle East Region and Arabian Peninsula, 1969–72, Jordan, September 1970. Washington, D.C.: Government Printing Office, 2008. P. 4–7, 51–54, 61–65, 79, 85–86.

і СРСР повинні об'єднати зусилля, узгодити умови врегулювання, а потім уже переконати сторони конфлікту погодитися з ними (Nixon, R. 1971, p. 928; Nixon, R. 1978, p. 931)¹.

Держсекретар Вільям Роджерс (1969–1973) підтримував ідею американсько-радянських переговорів з врегулювання на Близькому Сході. Переговори з американської сторони було доручено вести Джозефу Сіско, який був помічником держсекретаря та очолював відділ Держдепартаменту з питань Близького Сходу й Південної Азії. Навесні 1969 р. Дж. Сіско обговорив з послом СРСР у США А. Добриніним загальні принципи близькосхідного врегулювання. Відповідні американсько-радянські переговори були складними через розбіжності з низки питань. Американські представники підтримували прямі переговори між арабськими країнами й Ізраїлем, уникали обговорення остаточних кордонів і пропонували сторонам конфлікту самим домовитися. Американці допускали можливість незначного коригування кордонів, які існували до Шестиденної війни 1967 р. США вважали, що Ізраїль повинен покинути захоплені території лише після підписання мирної угоди. Вашингтон пропонував демілітаризувати Синайський півострів та наполягав на праві Ізраїлю користуватися водними шляхами регіону (Тиранська протока, Суецький канал). Арабські країни й Ізраїль бажали йти на компроміси. СРСР підтримували позицію арабів. США висловили готовність застосувати свої важелі впливу на Ізраїль і закликали СРСР переконати Єгипет піти на поступки (Kissinger, H. 1979, p. 358, 363–367 ; Quandt, W. 1971, p. 42 ; Quandt, W. 2001, p. 64–65).

У липні 1969 р. Дж. Сіско відвідав Москву й запропонував радянській стороні план близькосхідного врегулювання: Ізраїль, Єгипет і Йорданія шляхом переговорів домовляться про остаточний статус сектора Газа; Єгипет та Йорданія мають стежити, щоб з їхніх територій загопи палестинців (федаїв) не проводили рейди на територію Ізраїлю; війна має закінчитися після підписання мирної угоди, а не після повного виведення ізраїльських військ із захоплених територій; демілітаризація територій, які покине ізраїльська армія. Повернувшись до США, Дж. Сіско доповів Р. Ніксону, що радянські представники не демонстрували гнучкості на переговорах та відмовилися переконати Єгипет піти на поступки з основних питань врегулювання, бо не хотіли ризикувати політичним впливом на Каїр. Г. Кіссінджер вважав цей візит передчасним, бо СРСР не хотів іти на суттєві поступки. Восени 1969 р. Дж. Сіско обговорював з А. Добриніним умови єгипетсько-ізраїльського врегулювання. 20 жовтня 1969 р. Р. Ніксон під час зустрічі з А. Добриніним нарікав, що СРСР не проявляє гнучкості на переговорах з близькосхід-

¹ Foreign Relations of the United States, 1969–1976 / Eds. Qaimmaqami L., Howard A., Keefer E. Vol. XXIV: Middle East Region and Arabian Peninsula, 1969–72, Jordan, September 1970. Washington, D.C.: Government Printing Office, 2008. P. 79–80; The Department of State Bulletin. Vol. 62. Part. 1. No. 1602. Washington, D.C.: Office of Public Communication, Bureau of Public Affairs, 1970. P. 304.

ного врегулювання та відмовляється переконати Єгипет піти на поступки (Kissinger, Н. 1979, р. 367; Quandt, W. 1977, р. 87–88).

Ізраїль був стурбований американськими мирними ініціативами й побоювався, що США поступляться питанням його кордонів. Р. Ніксон не був готовий тиснути на керівництво Ізраїлю, але дав зрозуміти, що надалі постачання американської зброї до Ізраїлю залежатиме від гнучкості останнього на мирних переговорах¹.

9 грудня 1969 р. держсекретар В. Роджерс запропонував план урегулювання конфлікту між Єгиптом та Ізраїлем («перший план Роджера»), який передбачав: 1) припинення стану війни між Єгиптом та Ізраїлем; 2) непрямі переговори між Єгиптом та Ізраїлем за посередництва представника ООН Г. Яррінга з подальшим укладанням мирної угоди. Непрямі переговори надалі мають поступитися місцем прямим; 3) право вільного мореплавства ізраїльських кораблів через Суецький канал і Тиранську протоку; 4) створення демілітаризованих зон у районі Шарм-аль-Шейха для забезпечення вільного мореплавства через Тиранську протоку; 5) виведення ізраїльських військ з територій, які вони захопили під час Шестиденної війни; 7) справедливе розв'язання проблеми біженців та Єрусалима (Kissinger, Н. 1979, р. 374–375)².

США згодом уточнили, що ізраїльські війська мають покинути захоплені території лише після того, як арабські країни підтримають право Ізраїлю на існування, та підписання мирної угоди з ним³. Підхід «земля в обмін на мир» давав Єгипту можливість повернути втрачені території, а Ізраїлю — укласти мирну угоду.

18 грудня 1969 р. США запропонували план урегулювання між Йорданією та Ізраїлем, який передбачав: 1) виведення ізраїльських військ із Західного берегу р. Йордан. Допускалася зміна кордонів, які існували до Шестиденної війни; 2) Ізраїль і Йорданія спільно управлятимуть Єрусалимом, який залишатиметься неподільним; Ізраїль матиме вільний доступ до священних місць у м. Єрусалим; 3) розв'язання проблеми палестинських біженців, яке передбачатиме репатріацію і компенсацію (Quandt, W. 1977, р. 91). США не вдалося реалізувати «перший план Роджера». Йорданія позитивно відреагувала на цю мирну ініціативу, а Ізраїль, Єгипет, СРСР — негативно (Kissinger, Н. 1979, р. 375, 377; Quandt, W. 2001, р. 68).

25 червня 1970 р. В. Роджерс оприлюднив «другий план В. Роджера». США закликали Єгипет та Ізраїль укласти перемир'я на три місяці й утри-

¹ The Cold War in the Middle East: Regional Conflict and the Superpowers 1967–73 / Ed. Ashton N. London: Routledge, 2007. P. 42, 45.

² The Department of State Bulletin. Vol. 62. Part. 1. No. 1593. Washington, D.C.: Office of Public Communication, Bureau of Public Affairs, 1970. P. 7–11.

³ The Department of State Bulletin. Vol. 62. Part. 1. No. 1601. Washington, D.C.: Office of Public Communication, Bureau of Public Affairs, 1970. P. 218–219.

матися від зміни воєнного статус-кво вздовж Суецького каналу. Під час дії перемир'я між сторонами конфлікту відбуватимуться непрямі переговори за посередництва представника ООН Г. Яррінга¹ (Kissinger, H. 1979, p. 576, 579; Quandt, W. 2001, p. 73). США вдалося переконати Єгипет та Ізраїль погодитися на умови «другого плану Роджерса». Ізраїль пішов на поступки після отримання партії американської зброї. Угода про перемир'я вздовж Суецького каналу на три місяці набрала чинності 7 серпня 1970 р. (Kissinger, H. 1979, p. 585; Quandt, W. 2001, p. 73–74; Quandt, W. 1977, p. 102).

США вирішили спрямувати основні зусилля на укладання проміжних мирних угод між Єгиптом та Ізраїлем (Kissinger, H., 1979, p. 1289; Quandt, W. 1971, p. 49) У березні 1971 р. Держдепартамент оприлюднив «третій план Роджерса», який передбачав проміжну мирну угоду між Єгиптом та Ізраїлем про відведення військ уздовж Суецького каналу, відкриття останнього для ізраїльських кораблів і виведення ізраїльських військ із західної частини Синайського півострова. На думку американських високопосадовців, ця угода могла стати першим кроком на шляху до всеосяжного врегулювання конфлікту. США пообіцяли фінансову та воєнну допомогу Ізраїлю для того, щоб переконати останній піти на поступки² (Kissinger, H. 2011, p. 201, 207).

У травні 1972 р. Г. Кіссінджер під час візиту до Москви узгодив з радянською стороною основні принципи близькосхідного врегулювання. Наддержави домовилися, що мирна угода має бути всеосяжною, але може реалізовуватися поступово. Умови врегулювання: 1) виведення ізраїльських військ з територій захоплених Ізраїлем під час Шестиденної війни; 2) визнання незалежності й суверенітету всіх держав на Близькому Сході, включаючи Ізраїль; 3) сторони конфлікту можуть домовитися про зміну міждержавних кордонів; 4) створення демілітаризованих зон, розміщення сил ООН з підтримки миру в м. Шарм-аль-Шейх; 5) надання міжнародних гарантій урегулювання, зокрема від наддержав; 6) свобода судноплавства через Тиранську протоку й Суецький канал; 7) справедливе розв'язання проблеми палестинських біженців з урахуванням резолюцій ООН (Kissinger, H. 1979, p. 1294; Quandt, W. 1977, p. 150).

США обговорювали з СРСР близькосхідне врегулювання та висловлювали занепокоєння ситуацією на Близькому Сході (Kissinger, H. 1979, p. 1297; Quandt, W. 2001, p. 100–102). За підсумками двосторонніх переговорів, наддержави у 1972–1973 рр. робили спільні заяви щодо близькосхідного врегулювання, в яких обіцяли й далі докладати всіх зусиль для досягнення справедливого та міцного миру на Близькому Сході (Quandt, W. 2001, p. 95, 102).

¹ The Cold War in the Middle East: Regional Conflict and the Superpowers 1967–73 / Ed. Ashton N. London: Routledge, 2007. P. 42.

² The Cold War in the Middle East: Regional Conflict and the Superpowers 1967–73 / Ed. Ashton N. London: Routledge, 2007. P. 45.

Радник президента з національної безпеки Г. Кіссінджер критикував близькосхідну політику Держдепартаменту. Він розглядав Близький Схід через призму американсько-радянського протистояння, хотів зменшити вплив СРСР у цьому регіоні, виступав проти співпраці з СРСР щодо близькосхідного врегулювання. Американсько-радянські переговори дають СРСР змогу демонструвати арабським союзникам власну корисність і значущість. Якщо ці переговори будуть успішні, то СРСР присвоїть усі заслуги, а в разі невдачі звалить усю провину за провал урегулювання на США. СРСР просив США добитися поступок від Ізраїлю, а сам при цьому відмовлявся тиснути на арабські країни. Обидві наддержави мали зазнавати іміджевих втрат за нав'язування сторонам конфлікту умов урегулювання. Г. Кіссінджер розраховував, що тиск СРСР на арабські країни погіршить відносини між ними. США не варто йти на поступки СРСР з близькосхідного врегулювання, щоб не заохочувати його позиціювати себе в ролі захисника інтересів арабських країн. Г. Кіссінджер радив не перейматися через те, що близькосхідний мирний процес зайшов у глухий кут. Він не поділяв думки, що тривала патова ситуація на Близькому Сході грає на руку Кремля. Стагнація переговорів вигідна для США, бо демонструє нездатність СРСР допомогти арабським країнам добитися миру на вигідних для них умовах. Лише США спроможні добитися миру на Близькому Сході, бо підтримують дипломатичні відносини з обома сторонами близькосхідного конфлікту, можуть бути посередником між ними та здатні переконати Ізраїль піти на поступки. США не варто квапити переговорний процес та примушувати Ізраїль йти на поступки тим арабським країнам, які були союзниками СРСР та негативно ставилися до США. Варто запастися терпінням та чекати, поки арабські країни відмовляться співпрацювати з СРСР та звернуться по допомогу до США. Радив не намагатися одразу добитися всеосяжного миру між арабськими країнами та Ізраїлем, а спочатку спробувати добитися часткового врегулювання конфлікту. Пропонував почати з урегулювання конфлікту між Ізраїлем та Йорданією, бо ця арабська країна мала дружні відносини з США, а Єгипет був союзником СРСР. Г. Кіссінджер пояснював, що Єгипет має сам зрозуміти, що заступництво СРСР і радикальна зовнішня політика перешкоджають досягненню миру й лише США можуть добитися врегулювання (Atherton, A. 1984, p. 1200; Kissinger, H. 1979, p. 351–354, 368–369, 376–379, 559, 1279; Kissinger, H. 2011, p. 196, 200, 201, 202; Spiegel, S. 1986, S. 175–176).

США вважали, що виведення радянських військових радників з арабських країн має бути складовою близькосхідного врегулювання. Американські представники переконували новообраного президента Єгипту А. Садата відмовитися від послуг радянських військових радників і обіцяли допомогти врегулювати конфлікт з Ізраїлем. 1972 р. на прохання Єгипту радянські

воєнні радники покинули країну (Daigle, С. 2004, р. 2, 6; Kissinger, Н. 1979, р. 578, 580, 1295; Kissinger, Н. 2011, р. 202, 205).

1973 р. ситуація з безпекою на Близькому Сході погіршилася. США застерігали сторони близькосхідного конфлікту від початку воєнних дій та звернулися до СРСР з проханням переконати Єгипет і Сирію не починати війну проти Ізраїлю. США попередили СРСР, що для наддержав буде краще, якщо непорозуміння між їхніми близькосхідними союзниками не переростуть у широкомасштабну війну¹ (Kissinger Н. 2011, р. 451–459; Kissinger, Н. 2003, р. 15–20, 25–27).

6 жовтня 1973 р. розпочалася четверта арабсько-ізраїльська війна (Жовтнева війна, війна Судного дня, війна на Йом-Кіпур). Відносини між наддержавами під час цієї війни були суперечливі. З одного боку, СРСР постачав зброю арабським країнам, а США — Ізраїлю. З іншого боку, наддержави прямо не втручались у війну, намагалися тримати її перебіг під контролем та не хотіли, щоб вона зашкодила розрядці міжнародної напруженості (Kober, А. 2006, с. 43; Lebow, R. & Stein, J. 1994, р. 183).

Спочатку США виступали проти резолюції Ради Безпеки про припинення вогню та підтримували відновлення стану, який існував до війни. США зволікали з підтримкою резолюції про припинення вогню, щоб дати можливість Ізраїлю відвоювати втрачені в перші дні війни території. Після успішного контрнаступу ізраїльської армії США висловили готовність підтримати резолюцію про припинення вогню. США пропонували СРСР обмежити постачання зброї арабським країнам, умовити їх припинити бойові дії та спільно внести на розгляд Ради Безпеки ООН резолюцію про припинення вогню. (Kissinger, Н. 2003, р. 37–45, 66–70, 81, 89, 112–113, 161; Kissinger, Н. 2011, р. 471, 498–503; Lebow, R. and Stein, J. 1994, с. 187, 191; Quandt, W. 2001, р. 111).

Під час війни США постачали зброю Державі Ізраїль та були заінтересовані в її перемозі. У Вашингтоні вважали, що результати війни визначатимуть подальший перебіг близькосхідного мирного процесу. Поразка арабських армій, озброєних радянською зброєю, послабить вплив СРСР у регіоні та забезпечить США провідну роль у післявоєнному мирному процесі. Зазнавши поразки, арабські країни зрозуміють, що радянська зброя не допоможе їм добитися політичних цілей. Вони звернуться до США для того, щоб добитися миру з Ізраїлем. Варто наголосити, що США хотіли уникнути нищівного розгрому армій арабських країн, бо це могло завдати непоправної шкоди американським інтересам в арабському світі та зруйнувати можливість для післявоєнного мирного врегулювання. Постачання американської зброї до Ізраїлю вже і так посилювало антиамериканські настрої в араб-

¹ The October War and U.S. Policy. The National Security Archive / Ed. Burr W.2003. Documents No. 10, 11. URL: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB98/index.htm>

ському світі¹ (Kissinger, H. 2011, p. 494, 498, 502, 518, 541, 544; Kissinger, H. 2003, p. 143, 147, 160, 180)².

Держсекретар Г. Кіссінджер під час візиту до Москви узгодив з радянською стороною текст резолюції Ради Безпеки про припинення вогню на Близькому Сході³ (Lebow, R. & Stein, J. 1994, p. 210–213) 22 жовтня 1973 р. Рада Безпеки ООН ухвалила резолюцію № 338, яка закликала протидіяти стороні припинити вогонь та розпочати мирні переговори для встановлення справедливого й міцного миру на Близькому Сході⁴.

Бойові дії тривали. Сторони конфлікту звинувачували одна одну в порушенні умов перемир'я. СРСР запропонував направити на Близький Схід військовий контингент ООН для забезпечення виконання резолюції Ради Безпеки про припинення вогню. США виступили проти й запропонували надіслати до Єгипту цивільних спостерігачів, які стежитимуть за дотриманням перемир'я. Американці припускали, що так СРСР намагається відновити воєнну присутність у Єгипті, та були готові протидіяти подібним намірам Кремля. Згодом СРСР запропонував направити до Єгипту американські й радянські військові контингенти та пригрозив «вжити відповідних заходів в односторонньому порядку» в разі небажання американської сторони співпрацювати. США застерegli СРСР від прямого втручання у події на Близькому Сході та попередили, що чинитимуть опір у разі появи радянських військ у регіоні. США заявили, що односторонні дії радянської сторони суперечитимуть умовам американсько-радянських угод і можуть мати непередбачувані наслідки. Вашингтон запропонував Москві направити на Близький Схід сили ООН з підтримання миру, до складу яких не входили б військовослужбовці наддержав. Керівництво США серйозно поставилося до завуальованих погроз з боку СРСР. 25 жовтня 1973 р. американські збройні сили було приведено в стан підвищеної бойової готовності. США вжили таких запобіжних заходів, щоб продемонструвати готовність протидіяти прямому втручання СРСР у події на Близькому Сході⁵ (Kissinger, H. 2003, p. 194; Kissinger, H. 2011, p. 508–511, 579–595, 606; Nixon, R. 1978, p. 937–940; Quandt, W. 2001, p. 121–122)⁶. США не були зацікавлені в подальшій ескалації кризи та закликали Ізраїль і Єгипет дотримуватись умов пере-

¹ The October War and U.S. Policy. The National Security Archive / Ed. Burr W. 2003. Documents No. 15, 33. URL: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB98/index.htm>

² The Department of State Bulletin. Vol. 69. No. 1794. Washington, D.C.: Office of Public Communication, Bureau of Public Affairs, 1973. P. 585–584.

³ The October War and U.S. Policy. The National Security Archive / Ed. Burr W. 2003. Documents No. 46, 49. URL: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB98/index.htm>

⁴ The Israel-Arab Reader: a documentary history of the Middle East conflict / Eds. Laqueur W., Rubi, B. N.Y.: Penguin books, 1984. P. 481.

⁵ The October War and U.S. Policy. The National Security Archive / Ed. Burr W. 2003. Documents No. 71, 73. URL: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB98/index.htm>

⁶ The Department of State Bulletin. Vol. 69. No. 1794. Washington, D.C.: Office of Public Communication, Bureau of Public Affairs, 1973. P. 585–594.

мир'я. Незабаром бойові дії припинилися. Питання направлення воєнних контингентів наддержав на Близький Схід втратило актуальність.

СРСР запропонував скликати в Женеві міжнародну конференцію з близькосхідного врегулювання. Г. Кіссінджеру не подобалася ця ідея, бо СРСР на цьому заході позиціюватиме себе в ролі захисника інтересів арабських країн та може отримати політичні дивіденди в разі прогресу врегулювання. США все ж пристали на пропозиції взяти участь у цій конференції через кілька причин. По-перше, в умовах післявоєнної нестабільності на Близькому Сході США хотіли мати можливість підтримувати зв'язок з СРСР щодо ситуації в цьому регіоні. По-друге, Вашингтон намагався продемонструвати прихильність до ідеї всеосяжного миру на Близькому Сході. По-третє, США хотіли мати запасний варіант на випадок невдачі їхніх мирних планів урегулювання близькосхідного конфлікту (Kissinger, Н. 1999, р. 357; Kissinger, Н. 2011, р. 749, 756–758).

21 грудня 1973 р. в Женеві під егідою ООН відкрилася міжнародна конференція з близькосхідного врегулювання. Співголовами конференції були держсекретар США Г. Кіссінджер і міністр закордонних справ СРСР А. Громико. В ній узяли участь США, СРСР, Єгипет, Йорданія, Ізраїль. Сирія відмовилася від участі. США не проявляли належної уваги до діяльності робочих груп, які працювали в Женеві після закриття основної сесії та віддавали перевагу прямим переговорам між сторонами конфлікту за свого посередництва (Kissinger, Н. 2011, р. 755, 767, 794).

1974 р. Єгипет та Ізраїль підписали угоду про роз'єднання військ у зоні Суецького каналу. Ізраїльські війська покинули західний берег Суецького каналу. Того самого року було підписано угоду між Сирією та Ізраїлем про роз'єднання військ у районі Голанських висот (Spiegel, S. 1986, р. 274, 280). Це були перші успіхи США з примирення протиборчих сторін. Прийдешні американські адміністрації дали переймалися близькосхідним мирним процесом і посприяли укладанню мирних угод між Ізраїлем та сусідніми арабськими країнами (Єгиптом, Йорданією).

Отже, в адміністрації Р. Ніксона існували різні погляди на політику стосовно арабсько-ізраїльського конфлікту. Держдепартамент на чолі з В. Роджерсом ратував за негайне всеосяжне врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту, підтримував діалог з СРСР з цього питання та пропонував різноманітні мирні плани, які відхиляли сторони конфлікту. Помічник президента з національної безпеки Г. Кіссінджер скептично ставився до перспектив співпраці з СРСР на Близькому Сході й рекомендував адміністрації не поспішати допомагати з урегулюванням тим арабським країнам, які були регіональними союзниками Кремля. На посаді держсекретаря Г. Кіссінджер заходився втілювати стратегію витіснення СРСР з Близького Сходу та забезпечення провідної ролі США в близькосхідному мирному процесі.

Коппель, О. А. 2009. Конфлікт шести десятиліть. Еволюція близькосхідного конфлікту у світлі його впливу на систему регіональної безпеки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*: Збірник наукових праць. № 86. С. 33–41.

Швед, В. О. 2006. *Близькосхідний регіон у сучасних стратегіях трансатлантичної спільноти*. Київ: НІСД.

Atherton, A. 1984. Arabs, Israelis and Americans: A Reconsideration. *Foreign Affairs*. № 62 (5). P. 1194–1209.

Daigle, C. 2004. The Russians are Going: Sadat, Nixon and the Soviet Presence in Egypt, 1970–1971. *Middle East Review of International Affairs*. № 8(1). P. 1–15.

Kissinger, H. 2011. *Years of Upheaval*. N.Y.: Simon & Schuster.

Kissinger, H. 1979. *White House Years*. Boston: Little, Brown and Company.

Kissinger, H. 2003. *Crisis: The Anatomy of Two Major Foreign Policy Crises*. N.Y.: Simon & Schuster.

Kissinger, H. 1999. *Years of Renewal*. N.Y.: Simon & Schuster.

Kober, A. 2006. Great-Power Involvement and Israeli Battlefield Success in the Arab-Israeli Wars, 1948–1982. *Journal of Cold War Studies*. № 8 (1). P. 20–48.

Lebow, R. & Stein, J. 1994. *We All Lost the Cold War*. Princeton: Princeton University Press.

Nixon, R. 1971. *Public Papers of the Presidents of the United States: Richard Nixon, 1970*. Washington: Government Printing Office.

Nixon, R. 1978. *RN: The Memoirs of Richard Nixon*. N.Y.: Grosset & Dunlap.

Quandt, W. 1986. *Camp David: Peacemaking and Politics*. Washington, D.C.: Brookings Institution.

Quandt, W. 1971. The Middle East Conflict in US Strategy, 1970–71. *Journal of Palestine Studies*. № 1 (1). P. 39–52.

Quandt, W. 1977. *Decade of Decisions: American Policy toward the Arab-Israeli Conflict, 1967–1976*. Berkeley: University of California Press.

Quandt, W. 2001. *Peace Process: American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict Since 1967*. 3rd ed. Washington, D.C.: Brookings Institution Press.

Spiegel, S. 1986. *The Other Arab-Israeli Conflict: Making America's Middle East Policy, from Truman to Reagan*. Chicago: The University of Chicago Press.

Zubarenko, I. 2020. «Shuttle Diplomacy» in the Arab-Israeli Conflict: Retrospect and Realities. *Ukraine Analytica*. № 2 (20). P. 50–56.

Koppel, O. A. 2009. Конфлікт шесты десятиліт. Еволуцісія бlyзкосхїдноho конфліку у світлі його впливу на систему регіоналної безпеки [Six Decades of Conflict. The Evolution of the Middle East Conflict in the Light of Its Impact on the Regional Security System]. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*: Збірник наукових праць. № 86. С. 33–41. [In Ukrainian].

Shved, V. O. 2006. *Близькосхідний регіон у сучасних стратегіях трансатлантичної спільноти* [The Middle East Region in Modern Strategies of the Transatlantic Community]. Kyiv: NISD. [In Ukrainian].

Atherton, A. 1984. Arabs, Israelis and Americans: A Reconsideration. *Foreign Affairs*. № 62 (5). P. 1194–1209.

Daigle, C. 2004. The Russians are Going: Sadat, Nixon and the Soviet Presence in Egypt, 1970–1971. *Middle East Review of International Affairs*. № 8 (1). P. 1–15.

Kissinger, H. 2011. *Years of Upheaval*. N.Y.: Simon & Schuster.

Kissinger, H. 1979. *White House Years*. Boston: Little, Brown and Company.

Kissinger, H. 2003. *Crisis: The Anatomy of Two Major Foreign Policy Crises*. N.Y.: Simon & Schuster.

- Kissinger, H. 1999. *Years of Renewal*. N.Y.: Simon & Schuster.
- Kober, A. 2006. Great-Power Involvement and Israeli Battlefield Success in the Arab-Israeli Wars, 1948–1982. *Journal of Cold War Studies*. 8(1). pp.20–48.
- Lebow, R. & Stein, J. 1994. *We All Lost the Cold War*. Princeton: Princeton University Press.
- Nixon, R. 1971. *Public Papers of the Presidents of the United States: Richard Nixon, 1970*. Washington: Government Printing Office.
- Nixon, R. 1978. *RN: The Memoirs of Richard Nixon*. N.Y.: Grosset & Dunlap.
- Quandt, W. 1986. *Camp David: Peacemaking and Politics*. Washington, D.C.: Brookings Institution.
- Quandt, W. 1971. The Middle East Conflict in US Strategy, 1970–71. *Journal of Palestine Studies*. № 1 (1). P. 39–52.
- Quandt, W. 1977. *Decade of Decisions: American Policy toward the Arab-Israeli Conflict, 1967–1976*. Berkeley: University of California Press.
- Quandt, W. 2001. *Peace Process: American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict Since 1967*. 3rd ed. Washington, D. C.: Brookings Institution Press.
- Spiegel, S. 1986. *The Other Arab-Israeli Conflict: Making America's Middle East Policy, from Truman to Reagan*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Zubarenko, I. 2020. «Shuttle Diplomacy» in the Arab-Israeli Conflict: Retrospect and Realities. *Ukraine Analytica*. № 2 (20). P. 50–56.

УДК 947.7+В.Чорновіл

DOI: 10.20535/2307-5244.56.2023.288789

В. Ф. Деревінський

ORCID: 0000-0001-5967-2328

Київський національний університет будівництва і архітектури

V. Derevinskyi

Kyiv National University of Construction and Architecture

В'ЯЧЕСЛАВ ЧОРНОВІЛ І ПИТАННЯ СУВЕРЕНІТЕТУ: ВІД ІДЕЇ ДО ДЕКЛАРАЦІЇ ПРО ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ

*Vyacheslav Chornovil and the Issue of Sovereignty:
from the Idea to the Declaration of State Sovereignty of Ukraine*

В статті розглянуто особливості актуалізації в українській суспільній думці другої половини 1980-х — початку 1990-х рр. ідеї суверенітету України. Зазначено, що В'ячеслав Чорновіл першим розпочав поширювати ідею суверенітету України в другій половині 1980-х рр. З'ясовано, що він ідею суверенітету замінив на ідею незалежності в той момент, коли українське суспільство було готове її сприйняти. Встановлено, що надав В. Чорновіл проводив заходи щодо правового оформлення ідеї суверенітету України в законодавчу базу республіки для здобуття її політичної правосуб'єктності.